

KOVÁCS LÁSZLÓ

SZENT LÁSZLÓ-EMLÉKEK A FELVIDÉKEN

Szent László emléke

Szent Lászlóról teljes bizonyossággal mondhatjuk, hogy ma is élő alakja történelmünknek, hisz halálát több mint kilencszáz évvel egész bizonyosan túlélte alapításaiban, intézményeiben, emlékekben, hagyományban, krónikában, legendában, mondában, himnuszokban, képzőművészeket, költőket, írókat, történészeket és filozófusokat ihlető erőben.

Szent Lászlót a szentté avatásakor 1192-ben készült legendájának írója Szent István mellé állítja és a következőképpen értékeli történelmi szerepét: „Midőn uralkodott, egész Pannónia annyira rendezett s meggyarapodva virágzott, hogy boldog István ideje óta soha még ilyen csodálatosan nem csillogott. Magyarország kezdte rangban és dicsőségben szinte valamennyi országot felülmúlni.”¹

Ha Szent Istvánt országalapítónak nevezzük, akkor Szent Lászlót méltán nevezhetjük országmegtartónak. Szent László trónra kerülésével véget ért az a korszak, mely a Szent István megalapította állam legzavarosabb időszaka volt, állandó trónviszályokkal, pogánylázadásokkal, a függetlenséget veszélyeztető nyugati és főleg keleti támadásokkal. László még herceggként védte meg a keleti besenyő támadástól az ország függetlenségét. Egyik ilyen győzelméhez, a kerlési csatához kapcsolódik a magyar lány megmentése a kun rablótól.

---

1 Érszegi 2004.

Az ország gazdasági életét a ma talán szigorúnak tartott, főleg a lopás elleni törvényeivel konszolidálta. Az ő uralkodása alatt szilárdult meg a pogánylázadásokkal szétzilált (gondoljunk Gellért püspök mártírhalálára) egyház szervezete, de a hitélet is. Ebben a tevékenységében rendkívül jelentős volt, amikor 1083-ban rendeletére „felemelték azoknak a testét, akik Pannóniában a hit magvait elvetették, és prédikációikkal vagy intézkedéseikkel az országot Istenhez térítették”² – írta a krónikás Szent István, Szent Imre, Szent Gellért, Szórád és Benedek szentté avatásáról. De a hitéletet is konszolidálta törvényeivel és Szűz Mária kultuszának nyugat felé való közvetítője is volt, amikor a szabolcsi zsinaton három Mária-ünnepet is beiktatott az ünnepek sorába. Püspökséget, monostorokat alapított, s hagyomány szerint a pozsonyi társaskáptalan, prépostság megalapítása is az ő ösztönzésére történt.

László király szentté avatására halála után 97 évvel 1192-ben került sor III. Béla király kezdeményezésére (III. Celesztin pápa beleegyezésével), aki Lászlóban a lovagkirály eszményét tisztelte. László nem volt vértanú, tehát nem halálával, hanem életével érdemelte ki a szentség kegyelmét. Igazi keresztény életvitelével vált keresztény eszményképpé.

Azokat a csodákat, melyek halála, illetve szentté avatása után történtek, megelőzték már az életében vele vagy általa történt csodás események. Ezeket nemcsak a szent életírása, hanem a néphagyomány is megőrizte a róla szóló mondákban, legendás történetekben szinte napjainkig. Ezek közül többet már a 14. század elején keletkezett Anjou-legendárium is följegyzett szövegben és képi anyagában.

A Szent László-mondakör legjellemzőbb motívumai felfűzhetők egy központi történetssorra: ellenség tör az országra (kun, tatár, török), s minthogy túlerőben vannak, a királynak (és seregének) menekülnie kell. Ám az üldözők a nyomában vannak, s már-már beérnék, mikor László isteni sugallatra elszórja pénzét, s míg az ellenséges katonák a kincsek felszedésével vannak elfoglalva, ő egérutat nyer. Utóbb az eldobott pénzek kővé változnak. De a pogányok folytatják a király üldözését, és ismét vészesen megközelítik, mikor László újra Istenhez fohászkodik

---

2 Bolla 2004.

és kérése meghallgatásra talál: mögötte a hegy kettéhasad üldözői pedig behullanak a keletkező szakadékba. A viszontagságok azonban folytatódnak: a magyar had a kietlen vidéken nem talál semmi élelemre, a király imájára azonban Isten szelíd szarvasokat küld táplálásukra. A szomjazó seregnek viszont vízre is szüksége van, s az életadó forrás vagy László lovának patkója nyomán fakad, vagy a király maga fakaszt vizet fegyvere hegyével a sziklából.³

A Szent László-emlékhelyek a Felvidéken

Szent László életének nagy része a Felvidéken zajlott, s az életével kapcsolatos csodás események egy része is itt történt, természetes tehát, hogy itt található a legtöbb emlékhely, mely hozzá kapcsolható. Három helyszínt külön ki kell emelni.

Pozsony

Szent László kultusza Pozsonyban a középkortól kezdődően folyamatos volt. Több kápolnát, templomot szenteltek a tiszteletére, faliképeken, szobrászati alkotásokon ábrázolták. A legfontosabb pozsonyi emlékhelyek:

Óvárosháza

Időben a legkorábbi Szent László-emlékek a régi városháza épületében találhatóak. 1350 körül épült meg a torony melletti aluljáró és fölötte a gótikus Szent László-kápolna. A boltozat záróköveinek egyike egy koronás királyfej, Szent Lászlót ábrázolja. A szentély boltív alatti freskódíszei közül az egyik alak szintén Szent Lászlót ábrázolja. Feltételezhetően ekkor készült az az egyszalagos Szent László-szobor is, mely ma a városháza külső falán egy konzolon áll. A szobor

---

3 Magyar 1998.

Szent Lászlót lovagkirályként ábrázolja, jobb kezében az országalma, bal keze a kettős kereszt címerpajzson pihen. Eredetileg belső téren állhatott, mert a szobor embermagasságnál jóval kisebb, és a láb alsó része nincs kidolgozva.

Szent László-templom

A Szent László tiszteletére emelt templom klasszicista épülete és mellette a „polgári ápolda” a Kórház vagy Ispotály utca sarkán áll. A mai épület helyén már a középkorban a 11. század végén Szent László által behívott Ágoston-rendiek ispotálya állt, ehhez építették később a Szent László-kápolnát. Ezt az épületet 1529-ben lebontották. 1543-ban azonban új ispotályt építettek, melyhez kapcsolódott az új egyhajós Szent László-kápolna. Ez is azonban a 19. század elejére olyan rossz állapotba került, hogy az egészet el kellett bontani.

A helyén épült föl 1830-ban a mai klasszicista stílusú Szent László-templom és polgári ápolda. A tornyos klasszicista homlokzat mögött a templom hajójának alaprajza ovális, oldalról kápolnák csatlakoznak hozzá. A főoltár oltárképét Lütgendorf Ferdinánd festette. A kép Szent László apoteózisát ábrázolja, alul pedig a kórház és templom épülete látható.

Prímáspalota

Szent László- emlékek vannak Pozsony egyik leghíresebb épületében a Prímáspalotában is. Ezen a helyen már a középkorban is egyházi épület, az úgynevezett Püspökház állt. Itt építtetett 1454-ben Széchy Dénes esztergomi érsek egy Szent László tiszteletére szentelt kápolnát. A ma álló Prímáspalotát azonban Batthyány József érsek építtette 1776 és 1781 között. Az új épületben kialakított nyolcszög alaprajzú Szent László-kápolna a régi helyén áll mindhárom emelet szintjén.

A főoltár oltárképét Zallinger András festette, s Szent László apoteózisát ábrázolja. A kupola ovális mennyezetének freskóját Maulbertsch festette 1780-ban. A vízfakasztás jelenetét ábrázolja. A sokalakos képen Szent László katonái között három alak sajátos viseletben a magyar társadalom három csoportját: a nemességet, a papságot és a jobbágyságot képviseli. A pozsonyi magyarok itt tartják meg minden évben a Szent László-emlékünnepeket.

Nyitra

Nyitra vára és városa az Árpádok korában mindvégig fontos szerepet játszott. Már Szent István idejéből tudjuk, hogy itt őrizték majd vakították meg Vazult, Szent László nagyapját. A dukátus központjaként apja Béla herceg székhelye volt, majd Géza idején Szent Lászlóé. A krónika szerint itt halt meg 1095-ben.

Szent László kultusza a kezdetektől igen jelentős volt Nyitrán. A Szent Emmerám- székesegyház főoltárán Szent István és Szent László pompás királyszobra áll, a püspöki kápolna feletti reliéfen is Szent Lászlót ábrázolták.

Eredetileg a püspöki szeminárium is Szent Lászlóról volt elnevezve, ennek titulusát azonban 1990-ben Szent Gorazdra változtatták. A szeminárium kápolnájának oltárképe is Szent Lászlót ábrázolja.

A nyitrai vár előtti téren egy „pestisszobor” áll, melyet 1739-ben emeltek. Az oszlop négy sarkán Szent István, Szent Imre, Szent Adalbert és Szent László alakja van.

A nyitrai Alsóvárosban látható a piarista kolostor és Szent László-templom, és itt működött a piaristák Szent László Király Gimnáziuma 1698-tól 1919-ig. A kolostor melletti Szent László-kápolna helyén 1741-ben épült fel a mai barokk Szent László-templom. Főoltárképén Szent László vizet fakaszt a sziklából, fehér lovon ül, fején a Szent Koronával.

Nyitra megye történelmi címerében a kun harcosra lesújtó, vértetben ábrázolt Szent László áll, jobb kezében a bárdal, bal keze a magyar címerrel díszített pajzson nyugszik. A mai Nyitra megye címerében a színek megváltoztak, s a pajzson a magyar címer helyett csak egy kettős kereszt látható.

Debrőd

A község a Felvidék legismertebb Szent László kegyhelye. Az Abaúj-Torna megyei Debrőd község ma a Kassai járásban található. A falu a jászóvári premontrei prépostság ősi birtoka volt. A falu határában egy tisztás szélén található az a forrás, melynek keletkezését Szent László nevéhez fűzi a néphagyomány. A forrás vizének Szent László révén gyógyító erőt tulajdonítottak, s ez spontán

búcsújáráshoz vezetett. A premontrei rend híres volt Szent László-kultuszáról, így történt, hogy Báthory Domokos prépost idején 1500 körül Szent László-kápolnát építettek a forrás közelében. A 17. században megjelent Magyar Simplicissimus ezt írja: „Jászón mutogatnak egy forrást, amelyet magas, sziklás hegyen fakasztott, amikor egy ízben seregével oda felszorították és vízhiányban szenvedtek. Ezt magam is láttam egy búcsú alkalmával, mert évente Szent László napján szokás idezarándokolni. Úgy mondják ezt a vizet Istentől könyörögte ki, mégpedig a következő módon. Lóháton ülve buzgón imádkozott, amikor a ló vele hirtelen a sziklának ugrott, s ettől mindjárt kibuggyant a víz és mind a mai napig megmaradt a szentséges forrás.”⁴

A rendszeres búcsújárás ellenére azonban a kápolna állapota annyira megromlott, hogy elbontották. Bár a kápolna pusztulása után a kegyhely látogatottsága csökkent, a község lakossága még sokáig tartotta a Szent László-búcsút. 1952-ben Mária-jelenés is volt a forrásnál.

A Szent László forrás mellett, a régi romok alapjain Szent László tiszteletére felszentelték a növénytemplomot, és 2007-ben újra indították a nagy hagyományokkal rendelkező búcsújárást.

Szent László-templomok a Felvidéken

A szentek kultuszának megnyilvánulása volt, hogy templomok, kápolnák egyházi intézmények, oltárok védőszentjének választották. Szent László tiszteletére a középkorban (a 16. századig) nagyon sok templomot szenteltek. A barokk korban épített templomok közül is nagyon soknak lett a védőszentje, de a 19., sőt a 20. században építettek közül is többnek Szent László a titulusa. A patrocíniumi helynevek száma is elég jelentős, emellett Szent László a települések címerében is megjelenik.

---

4 Túróczi-Trostler 1956.

A Felvidéken található Szent László titulusú templomok az alábbiak:

A középkori eredetű, ma is álló Szent László-templomok

- **Bodafalva** (ma Liptószentmiklós része) – 1360-ban már állt Szent László-temploma.
- **Csejte** – templomáról 1373-ból van tudósítás, oltárképe 1787-ből: Szent László Szűz Mária előtt hódol – a település címerében is Szent László alakja van.
- **Csütörtökhely** – a település korábbi neve Szentlászló, temploma a 13. században épült, faragott oltárszobra Szent Lászlót ábrázolja, a város címerében is Szent László alakja van.
- **Dobóca** – temploma a 13. században épült, oltárképe a 18. századból Szent Lászlót ábrázolja.
- **Kassaújfalú** (ma Kassa része) – templomát 1297-ben említik, a mai templom 1771-ben épült, szintén Szent László a titulusa, az oltáron Szent László színes faragott szobra.
- **Lévna** (Nyitra megye) – temploma 1332-ben már állott, a település címerében is Szent Lászlót ábrázolták.
- **Liptómattyasóc** – temploma a 16. században épült, az oltáron Szent László szobra, a település címerében Szent László álló alakja van.
- **Lutilla** – temploma a 15. században épült, az oltáron Szent László faragott szobra, a település címerében Szent László álló alakja.
- **Nagypaka** – temploma 1317-ben épült, a település neve is volt Szentlászlópaka, a szentély falán újkori Szent László-kép van, a község címerében Szent László alakja van.
- **Necpál** – Szent László-temploma 1250 körül épült, Szent László-legenda képsora van a szentélyben, illetve a padlástérben, címerében Szent László álló alakja.
- **Rajec** – templomát 1332-ben említik, az oltárkép 18. századi, Szent László Szűz Mária előtt hódol, a város címerében Szent László bárdal és pajzsral látható.

Újkori Szent László-templomok

- **Dluha** (Árva megye) – temploma 1811-ben épült, az oltárkép: Szent László vizet fakaszt.
- **Fülekkovácsi** – temploma 1899-ben épült, oltárkép: Szent László vizet fakaszt.
- **Koszorús** (Bars megye) – temploma 1803-ban épült, 1926-ban felújították, oltárkép: Szent László álló alakja bárdal, pajzsos; címerében Szent László lovon.
- **Ógyalla** – Szent László-templomát 1718-ban építették, oltárkép: Szent László vizet fakaszt.
- **Pusztafödemes** – temploma a 18. században épült, oltárképe: Szent László vizet fakaszt.
- **Szete** – temploma 1737-ben épült, oltárképe 18. századi barokk alkotás: Szent László vizet fakaszt; a falu címerében Szent László lovas alakja.
- **Sajószentkirály** – a hagyomány szerint Szent László faluja, a Szent László-templom 1773-ban épült, oltárképe: Szent László Szűz Mária előtt hódol; a falu címerében Szent László koronája.
- **Zsemleér** – temploma 1806-ban épült, oltárképe: Szent László vizet fakaszt; címerében Szent László alakja.

A középkori Szent László-templomok, melyek lepusztultak vagy titulusuk változott

- **Bodófalva** (Túroc megye) – Szent László templomát 1422-ben említik, evangélikus templom.
- **Hanva** – Szent László templomát 1332-ben említik, református templom.
- **Karaszko** – a templom ma az evangélikusoké, benne Szent László-legendafalfestmények.
- **Kecső** – a 14. században említik Szent László-templomát.
- **Kissalló** – Szent László-temploma 1293-ban már állt.
- **Kövi** – a bányaváros Szent László-temploma az evangélikusoké, Szent László falkép van a templomban.

- **Pozsonyszőlős** – 1278-ban említik Szent László-templomát, 1968-tól a titulusa „Fájdalmas Szűzanya”.
- **Szinyelipóc** (Sáros megye) – 1299-ben említik Szent László-templomát.

Szent László ábrázolása a felvidéki templomokban

Miként Szent László kultuszának, ennek a kultusznak megnyilvánulásaként művészeti ábrázolásának is a 14-15. század a fénykora. A Szent László-kultusz újabb megerősödését a barokk kor hozta magával, mely természetesen barokk művészeti alkotásokat eredményezett, különösen az oltárképek, oltárszobrok barokk mennyezeti freskók műfajában. A legújabb korban pedig megjelentek az önálló szobrászati és egyéb plasztikai ábrázolások is.

Ebben a rövid áttekintésben csak a Felvidéken található és csak a középkori művészeti alkotásokat, faliképeket, oltárképeket, oltárszobrokat és egyéb plasztikai művészeti alkotásokat mutatjuk be.

Szent László a középkori faliképeken

- **Cserény** – A Zólyom megyei Cserény templomhajójának déli falán látható a Szent László-kép. A királyt szakállas, koronás, glóriás fővel ábrázolja. Bal kezében jogar, jobb kezében országalma. A kép bal oldalán, jóval kisebb alakúnak ábrázolva a donátort látjuk.
- **Pónik** – A póniki templomban a Szent László-legenda keretbe foglalt képsora alatt ugyancsak keretben Szent Lászlót portrészzerűen, fogadalmi kegykép formájában ábrázolja a művész.

Szent László a három szent király között

- **Csetnek** – A csetneki templomban a főhajóhoz kapcsolódó félköríves hevederív bélletében látható a három magyar szent király, a felső képen van Szent László koronás, glóriás alakja pajzzsal és bárddal.
- **Csécs** – A csécsi templom faliképei a 14. század közepéről valók. A diadalív belső falán Szent László alakja látható: koronás fő, hosszú hajjal, jobb kezében kard, bal keze nyitott.
- **Kövi** – Az eredetileg Szent László-templom szentélyében látható Szent István és Szent László életnagyságúnál jóval nagyobb alakja. Sajnos Szent László alakjából csak a glóriás fej egy része és egy felemelt kard látható.
- **Zsigra** – A zsigrai templomban a diadalív bélletében Szent Istvánt és vele szemben Szent Lászlót ábrázolják. A képen a király hermelin béles palástot és hosszú ujjú ruhát visel a Nagy Lajos-kori franciás divat szerint. Jobb karjában a jogart, baljában az arany országmát tartja.
- **Gömörrákos** – A gömörrákosi templom szentélyben az apostolok sorában velük egyforma nagyságban a három magyar szent király is megjelenik. Szent László szakállas, koronás glóriás fővel, kezében bárddal és országmával.
- **Pelsőc** – A templom külső, déli falán a portálé fölött a három magyar szent király freskóképe fogadja az érkezőt. A képen valójában ma már csak Szent László, vértben, bárddal, országmával és Szent István képe látható.
- **Krasznahorkaváralja** – A templom hajójában egy keretbe foglalt festményen a három szent király oszlopos loggiában áll. Szent László vértben és fegyverszoknyában, bal kezében sávós díszítésű pajzs, jobb kezében bárd.
- **Lelesz** – A leleszi Szent Mihály kápolnában egy Szent Erzsébetet ábrázoló freskótöredék alatt a három szent király félalakos képe látható. Szemben jobb oldalon Szent Lászlónak csak a feje látszik.

A bibliai háromkirályok – a három magyar szent király

Volt egy élő magyar hagyomány, hogy a háromkirályokat a három magyar szent király alakjában jelenítették meg a karácsonyi ünnepkört ábrázoló faliképeken. Az öreg király, Szent István Szűz Mária előtt térdel (a korona felajánlásának a motívuma), a szakállas középkorú király Szent László és az ifjú király alakja Szent Imre.

- **Karaszko** – A karaszközi templomban a Szent László-legenda képsora alatt látható a *Háromkirályok imádása* című kép. Az öreg király, Szent István Szűz Mária előtt térdel. A kép középső részén a szakállas, koronás, glóriás király Szent László. Mögötte Szent Imre. Mind a három király feje körül glória van, ami a bibliai háromkirályok ábrázolásán nincsen.
- **Pónik** – A póniki templomban is a Szent László-legenda képsora alatt van a *Háromkirályok imádása* kép. A Szűz Mária előtt térdeplő király Szent István. A trón jobb oldalán a szakállas, koronás, glóriás, szintén térdeplő alak Szent László.
- **Rimabrézó** – A Mária életét bemutató képsor része a *Háromkirályok imádása* jelenet. A három király alakja: a térdeplő öreg király Szent István, az egymással szembe néző két király közül a szakállas Szent László, a fiatal Szent Imre.
- **Etrefalva** – A Nógrád megyei Etrefalva templomának freskói 1370 körül készültek. A *Háromkirályok imádása* képsoron a térdeplő király Szent István, tőle balra a koronás Szent László és a fiatal Szent Imre alakja látható.

Szent László oltárképeken és oltárszobrokon

A magyar szentek ábrázolása oltárképeken általános volt az egész Felvidéken, és nem csak azokban a templomokban, melyeknek patrocíniuma valamelyik magyar szent volt. Szent László általában Szent Istvánnal és Szent Imrével együtt fordul elő.

- **Pónik** – Az 1520 körül készült szárnyas főoltár jobb felső képén Szent Istvánt és Szent Lászlót ábrázolták. Szent László kezében bárd, bal keze a lábánál látható kettős kereszt, vörös mezős pajzson nyugszik.
- **Gánóc** – A gánóci szárnyas oltár 1490-ben készült Weysz János kassai műhelyében. Az oltár bal oldalán Szent László egészalakos szobra látható. A királyt vértetben, nagy lilomos koronával, kezében jogarral és országmával ábrázolták.
- **Szepeshely** – A szepeshelyi Szent Márton-székesegyházban több oltáron láthatók magyar szentek. A főoltáron a bal oldali felső képen pazar színes ruházatban a három magyar szent király látható. Balról van Szent László vértetben, barna szakállal, bárdal és országmával. A Mária halála-oltár szárnyain festett oltárképen bal oldalt lent Szent László vértben, fölötté redőzött paláttal, kezében bárdal, kettős kereszt pajzst fogva. A Zápolya-kápolnában áll a Mária Megkoronázása-oltár, melynek oromzatán bal oldalt Szent László faragott festett szobra áll, kezében bárdal, kettős kereszt pajzzsal.
- **Bártfa** – A Szent Egyed-templom késő gót oltárképén Szent Lászlót bárdal, országmával ábrázolják.

Szent László középkori szobrászati ábrázolásai a felvidéki templomokban

A szobrászati alkotások, köztük a szentek ábrázolása a középkorban a román és a gótikus stílus uralkodása idején az építészet kiegészítő eleme volt. Ezek tulajdonképpen olyan kőfaragványok, melyek a bélietes kapuzatok, boltívek bordázata záróköveinek és konzolainak díszítőelemei voltak. A gótika új műfajokat is teremtett: önálló kegyszobrok, szárnyasoltárok szobrai. A kőfaragványok mellett egyre inkább teret kapott a faszobrászat is.

- **Pozsony** – A városháza fölötti Szent László kápolna boltozatának zárókövén Szent László szakállas koronás alakja látható, külső falán pedig a pajzst és országmát kezében tartó Szent László-szobor van.
- **Egyházzelle** – A Szent Péter és Pál-templom gótikus szentségháza alatt,

mintegy konzolként egy Szent László-mellszobor van. A koronás, szakállas királyfejen felismerhetők Szent László arcvonásai.

- **Besztercebánya** – A besztercebányai Mária Mennybevétele-templom egyik kápolnájának bordás boltozatai mellszobrokban végződnek, köztük a három magyar szent király festett, aranyozott mellszobra is látható, Szent Lászlót koronával, bárddal és országalmával ábrázolták.
- **Eperjes** – A Szent Miklós-templom gótikus boltozatának konzolain kőből faragott mellszobrok vannak, melyen a három szent királyt ábrázolták, Szent Lászlót bárddal és országalmával.
- **Kassa** – A kassai Szent Erzsébet-székesegyházban a magyar szent királyoknak több plasztikai ábrázolása is van. A székesegyház hajójának nyugati oldalán a karzat alatt lefutó boltívek pillérein állnak a festett királysobrok. Szent Lászlót koronával, leomló hajjal, vértetben jogarral és országalmával ábrázolták. A székesegyház északi kapujának oldal fülkéiben állnak az egészalakos királysobrok. Jobb oldalt Szent László jogarral, övén karddal és kettős kereszt pajzzsal, mellén pedig a kereszt lovagokra jellemző kereszttel.

A Szent László-legenda ábrázolása a felvidéki templomokban

A freskóciklus történeti alapja az 1068-as kerlési (cserhalmi) ütközet utáni epizód, amikor egy kun harcos által elrabolt magyar lányt szabadít meg László herceg. A freskóciklus általában öt vagy hat képből, jelenetből áll: **Kivonulás** – László katonáival elhagyja Váradot; **Üldözés, Csata** – a magyar leánnyal elvágató, hátrafelé nyilazó kun vitézt üldözőbe veszi a dárdáját előre szegező László, ez a jelenet sokszor egy kavargó csatajelenet része; **Birkózás** – a lány lerántja a kun vitézt, akivel László gyalogosan birkózik. (Itt már rendszerint képileg is megnyilvánul, hogy átvitt értelemben értendő párharc ez, a glóriás szent király a kereszténység védelmében küzd meg a pogányságot jelképező kunnal. A kun szájából kicsapó lángnyelvek egyik magyarázata, hogy ez egyúttal a Jó és a Rossz szimbolikus harca is, amelyet rendszerint a világosság és a sötétség

ellentéparjának alkalmazásával is kiemel a freskófestő.) Végül a leány siet a király segítségére, egy hatalmas bárdal elvágja a kun horgas inát; **Lefejezés** – a legyőzött kunt a hajánál ragadja meg László, és a leány sújt le a nyakára a bárdal vagy egy karddal; **Pihenés** – a király a leány ölébe hajtja fejét, a leány pedig föléje hajol.⁵

Ezt a képsort különböző teljességben a Felvidéken az alábbi templomokban találjuk meg: Csallóközben: Gútoron és Szentmihályfán; Gömörben: Gömörirákoson, Karaszkon, Rimabányán; Szepességben és Sáros megyében: Kakaslomnicon, Szepesmindszenten, Vitfalván, Zsigrán, Veresalmán; Liptó–Turóc–Zólyom–Nyitra megyében: Liptószentandrason, Necpálon, Pónikon, Nyitrakoroson.

- **Gútor** – A gútori Szent Kereszt-templom hajójának északi falán van a Szent László-legenda freskóciklusa, mely 1370 körül készülhetett. Érdekessége, hogy az egyes jelenetek képi ábrázolása nem lineárisan helyezkedik el, hanem egymás fölött. A legtisztábban az Üldözés jelenet látható.
- **Szentmihályfa** – A szentmihályfai templom északi falán a felső sorban látható a Szent László-legenda képsora. A képsorból csak három részlet látszik: az Üldözés és a Birkózás, valamint a Lefejezés-jelenet.
- **Gömörirákos** – A gömörirákosi Szentháromság-templom hajójának északi falán a felső sávban a Szent László-legenda lineárisan elhelyezett képeinek sora van. Az egyes képrészletekben Szent László fehér lovon, vértben, feje körül glóriával. A gömörirákosi Szent László-ciklus képei úgy követik egymást, mintha egy film kockái lennének.
- **Karaszko** – A karaszkoói Szent László-legendát valószínűleg a budai királyi udvarból érkezett mester az 1370-es évek körül festette. A falképciklus teljes: hat jelenetből áll. A képsor érdekessége a fehér alapszín és a rendkívüli alaposággal kidolgozott, egyénített arcok.
- **Rimabánya** – A 13. századi templomot egy évszázaddal később festették ki, ennek része a Szent László-legenda 10 méter hosszú ábrázolása. A kezdő képen Nagyvárad városát látjuk, a várfal egyik tornya előtt pedig egy

5 László 1993.

szőke, hosszú ruhás leány áll, ez a kép semmilyen más legendaábrázoláson nem bukkan fel. Szent László fehér lovon, lovagi páncélban, de sisak nélkül, koronával látható. A haja szőke, ami ritka a Szent László-ábrázolásokon, egyezik viszont Luxemburgi Zsigmond király arcképeiről ismert hajszínével.

- **Kakaslomnic** – A kakaslomnici Szent László-legenda az egyik legismeretebb, annak köszönhetően, hogy feltárása (1957) és restaurálása után kiderült, hogy ez az egyik legkorábbi ábrázolása a legendának. A képsor alapján megállapítható, hogy a kakaslomnici képek mestere a királyi udvarral tartott kapcsolatot. A freskó a Szent Katalin-templom sekrestyéjében szemmagasságban látható. Három jelenet nagyon jól látszik: a leányrabló kun harcos lovas lakja, a két férfi fegyvertelen birkózása és a kun harcos lefejezése.
- **Szepesmindszent** – Szepesmindszenten, 1400 körül készülhettek a Szent László-legendát ábrázoló freskók is. Ezek a templom átépítésekor a padlászintre kerültek. Töredékesen maradt fenn ugyan, de nagyon szép stílusú ábrázolása a Szent László-legendának.
- **Vitfalva** – Vitfalva templomának legendaciklusa egyedülálló a Szent László-legendák között. A képsor 14. századból való, népiesen naiv ábrázolású, ahol a megszokott jeleneteket sajátos, mesékre emlékeztető módon jeleníti meg a festő. A vitfalvi freskóciklusnak vannak olyan elemei, amelyek mássutt nincsenek. Ilyen az ördög, akinek tüskés feje, háromágú szakállja van, és vállán viszi az emberi lelket.
- **Zsigra** – A zsigrai templomot az építést követően, kb. 1280-ban festették ki, és ezeket részben elfedve festették meg a 14. században a Szent László-legendaciklust. 1638-ban a ciklus alatt megtalálták a Szent Kereszt-ábrázolást, és azt feltárva, éppen az egyik egészen ritkán ábrázolt jelenet – a kun lóról való lerántása – csak töredékesen látható.
- **Liptószentandrás** – A lipítószentandrás templom nyugati falán a Szent László-legenda képsora látható. Az eléggé megrongálódott kép jobb oldalán a Nagyváradról való Kivonulás jelenete látható. Épp ez a jelenet hiányzik általában a szepességi templomokban ábrázolt Szent László-képciklusokból.

- **Necpál** – A Szent László tiszteletére szentelt templomot 1380 körül festették ki; az északi falon látható a Szent László-legenda képsora. A 16. század végén a hajó új boltozatot kapott, így ezek a freskók a padlástérbe kerültek. Aránylag jó állapotban vannak, de a boltív takarása miatt csak az Üldözés, valamint a Csatajelenet két részlete látható.
- **Pónik** – A póniki templom hajója déli falának felső részén látható a Szent László-legendát ábrázoló freskóciklus. Ennek a freskóciklusnak az a különlegessége, hogy az egyes jelenetek ábrázolása festett keretbe van foglalva.
- **Vörösalma** – A 13. századi templom freskódíszítését a 14. században kapta. 1733-ban a hajót új, alacsonyabban rakott boltívvel fedték, így a freskók nagy része a padlástérbe került. Sajnos a ciklus képeinek nagy részét ma a rakott boltív takarja; a megmaradt részekben nagyjából négy jelenet ismerhető föl. Jól látható viszont, mikor a lány lerántja a kun harcost lováról.
- **Nyitrakoros** – A nyitrakorosi Szent Miklós-templomban a 14. században készült a Szent László-legenda freskóciklus, ám ennek egy része az újonnan rakott alacsonyabb boltozat miatt a padlástérbe került. Az Üldözés jelenetének nagy része megmaradt, Szent László lovas alakja teljes egészében kivehető.

Szent László a felvidéki néphagyományban

Szent László királyunk alakja a népi hagyományainkban is kezdetektől jelen van szinte napjainkig. A Szent László-mondakör máig élő legfontosabb történeteit Felvidék keleti felén, Gömörben és Abaújban gyűjtötték föl.

Szent László pénze, kun aranyak

Egyik legnépszerűbb, középkori eredetű Szent László-monda. Tulajdonképpen egy etiologikus monda, mely a Nummulites egysejtű állatok megkövült maradványainak furcsa alakját próbálja megmagyarázni.

Mató József jegyezte le 1992-ben az alábbi változatot:

„Szent László egyszer a kunokkal háborúskodott. Egyszer már le is verte őket, de a kunok új háborúra készültek. Szent László másodszor is szemben állt velük és a kunok kezdtek megfutamodni. Szent László ekkor üldözőbe vette őket, de azok igen sok pénzt kezdtek elszórni, hogy majd a magyar katonák fogják szedni, s amíg szedik, addig ők visszafordulnak és rajta ütnek a magyar katonákon. Szent László belátta a közelgő veszélyt, azért Istenhez fohászkozott, hogy változtassa kővé a sok pénzt. Az Isten meghallgatta a kérését, és kővé változtatta a pénzt. Szent László akkor tovább üldözte a kunokat és harmadszor is fényes győzelmet aratott rajtuk.”⁶

A kettéhasadt hegy mondája

Szendrey Zsigmond jegyezte le 1925-ben a Tordai hasadékra vonatkozó mondát. A méhészi (Abaúj-Torna megye) Demeter Ferenc 1997-ben így mondta el a Szádelői-völgy keletkezésének mondáját: „Nagy királyunk gyakran felkereste vidékünket. S mi történt egy alkalommal. Egyszer vadászat közben nem vették észre a közeledő ellenséges harcosokat. Amikor már egészen közelébe kerültek, akkor ismerte fel őket. Szinte az utolsó pillanatban lóra pattant és elvágtatott üldözői elől. Vágtatott egyik erdőből ki, a másikba be. Lova tajtékozott az izzadságtól, s már a kifáradás, kimerülés jelei mutatkoztak rajta. Az ellenségei egyre jobban megközelítették. Végső kétségbeesésében a király feltekintett az égre és Istentől kért segítséget, így kiáltott fel: ”Uram, segíts meg, ments meg az ellenségtől.” A Jóisten meghallgatta kegyes királyunk fohását, és csoda történt: Szent László mögött kettészakadt a hegy és egy hatalmas völgy keletkezett. Üldözői mind egy szálig belezuhantak a mélységbe és halálukat lelték ott.”⁷

6 Magyar 1998.

7 Magyar 1998.

A csodás vízfakasztás

A csodás vízfakasztás mondája a kerlési kaland mellett a legnépszerűbb és legelterjedtebb Szent László-monda, amit a barokk kor misztikus kultusza még jobban felerősített. Az egész magyar nyelvterületen ismert.

Lengyel Dénes egy abúj-tornai népmonda alapján közli az alábbi debrődi történetet:

„Mikor Szent László király a menekülő ellenség nyomában Jászó és Debrőd falu mellett vonult a seregével, ennivalójuk és vizük is elfogyott. Epesztő szomjúság kínozza a katonákat, akkora, hogy a kínjukban kiáltozni kezdtek. Meghaltotta ezt a tatárok vezére, és kérdi nagy gúnyosan László királytól:

- Hallod-e, király, ugyan miért bőgnek ennyire a katonáid?
- Mert veled akarnak megütközni – felelte Szent László király.

De mielőtt ütközetre került volna sor, a szent király Istenhez fohászkodott, hogy elepedt katonáit felüdíthesse. Isten most is meghallgatta a könyörgését, s íme, lova patkójának nyomán víz buggyant, bőséges forrás fakadt. A forrás a katonákat felüdítette, s azóta is bugyog vize soha el nem fogy, se ki nem szárad. Ezt a forrást a nép ma is Szent László kútjának nevezi.

Debrőd határában ma is hűsíti a vándorok szomját a finom vizű Szent László forrás.”⁸

A szarvasok és bivalyok históriája

A történet Szent László legendájában bukkan fel, s eredetét tekintve ószövetségi előképre vezethető vissza, ahol az Úr Mózes könyörgésére a pusztában élő zsidóknak mannat és fürjsereget juttatott. Szent László legendájában a második csodatételként szerepel a történet.

A debrődi Beniczky Bálintné 1995-ben így mondta el a történetet: „Aztán akkor ugye a nagy erdősiségekbe nem vót nekik mit enniük. Akkor osztán Szent

---

8 Lengyel 2019.

László fohászokodott a jó Istenhez, hogy hát könyörüljön rajta, mert elvész a serege. És akkor úgy gyöttek ki a vadak az erdőből, hogy még ha nem lőtték is, úgy is meg tudták fogni. És akkor már ugye sütötték, főzték, ahogy tudták megcsinálták.”⁹

Lovát táltosnak mondják

Népmeséink táltos lova és a legenda faliképes emlékei egyaránt hatással lehetnek arra, hogy a táltosmotívum a Szent László-mondákba is bekerült.

A debreceni Dunajszky Gizella a táltos ló motívumot összekapcsolja a kerlési történettel:

„Olyan lovagoknak, akik a hitet védték, azoknak vótak olyan lovaik, mint a táltos ló. Harcokba meg mindbe elől-elöl voltak a táltosok, ők vezettek. Mondták, hogy Szent Lászlónak is táltos lova vót. Hogy mikor az lányka levetette magát, ő kapta fel. A ló. Bizony.”¹⁰

---

9 Magyar 1998.

10 Magyar 1998.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Bollók 2004.** Bollók János (ford.): *Képes Krónika – Milleniumi magyar történelem*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
- Érszegi 2004.** Érszegi Géza (szerk.): *Árpád-kori legendák és intelmek*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
- Györffy 1977.** Györffy György: *László király emlékezete*. Magyar Helikon Könyvkiadó, Budapest, 1977.
- Hankovszky – Kerny – Móser 2000.** Hankovszky Béla – Kerny Terézia – Móser Zoltán (szerk.): *Ave Rex Ladislaus*. Paulus Hungarus – Kairos, Budapest, 2000.
- Karácsony 2013.** Karácsony János: *Szent László király élete*. Attraktor Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013.
- Kerny – Mikó – Smohay 2019.** Kerny Terézia – Mikó Árpád – Smohay András (szerk.): *Szent László kora és kultusza: Tanulmánykötet Szent László tiszteletére*. Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum, Székesfehérvár, 2019.
- Kovács–Görföl 2014.** Kovács László – Görföl Jenő: *A magyar szentek ábrázolása Szlovákia középkori templomaiban*. Media Nova, Dunaszerdahely, 2014.
- Kovács 2017.** Kovács László (szerk.): „Csillagok közt fényességes csillag”. *Szél-járás*, 10. (2017) 1. szám 3–125.
- László 1993.** László Gyula: *A Szent László-legenda középkori faliképei*. Tájak–Korok–Múzeumok Egyesület, Budapest, 1993.
- Lengyel 2019.** Lengyel Dénes: *Régi magyar mondák*. Helikon Kiadó, Budapest, 2019.
- Madas–Horváth 2008.** Madas Edit – Horváth Zoltán György: *Középkori prédikációk és falképek Szent László királyról*. Romanika Kiadó, Budapest, 2008.
- Magyar 1998.** Magyar Zoltán: *Szent László a magyar néphagyományban*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
- Mezey 1980.** Mezey László (szerk.): *Athletapatriae: Tanulmányok Szent László történetéhez*. Szent István Társulat, Budapest, 1980.
- Tornay–Guba 2012.** Tornay Krisztina – Guba András: *Női és férfi szabadulástörténet – a Szent László-legendában*. *Embertárs*, 4. (2012) 291–303.
- Túróczy-Trostler 1956.** Túróczy-Trostler József (szerk.): *Magyar simplicissimus*. Művelt nép, Budapest, 1956.